

ВІДГУК
офіційного опонента
директора Інституту агроєкології і природокористування НААН,
доктора економічних наук, професора, академіка НААН ДРЕБОТ Оксани Іванівни
на дисертацію ГЮЛТЕКІН Оксани Олександрівни
на тему: «Еколого-економічне забезпечення рекреаційного лісокористування
в умовах децентралізації»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 051 «Економіка»
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок із науковими програмами, планами, темами. Поглиблення реформування системи управління лісовим господарством вимагає розроблення перспективних напрямів диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів. Одним з таких напрямів є розбудова мережі об'єктів лісової рекреаційної інфраструктури на основі господарського освоєння рекреаційного потенціалу лісових біогеоценозів. Саме результативніше використання такої екосистемної послуги як рекреаційна функція лісів дасть змогу подолати обмеження, пов'язані із значним часовим лагом між посадкою лісових насаджень і їх стиглістю та забезпечити прийнятний рівень прибутковості діяльності постійних лісокористувачів. Водночас господарське освоєння та монетизація рекреаційного потенціалу лісів напряму пов'язані з функціонуванням лісових біогеоценозів та їх екологічною стійкістю, а це відповідно вимагає формування сучасної системи еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування, щоб унеможливити прояви надмірного рекреаційного навантаження на лісові ландшафти та упередити дигресію лісів. Сучасна система еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування має охоплювати еколого-лісівничу та фінансово-економічну складові, які відповідно повинні містити комплекс методів, способів та інструментів регуляторного впливу на постійних та тимчасових лісокористувачів, а також на поведінку спеціалізованих рекреаційних підприємств, які користуються лісовими біогеоценозами задля надання певного переліку рекреаційних послуг. У дисертації Гюлтекін Оксани Олександрівни сформовано авторський підхід до побудови моделі еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування з урахуванням наслідків бюджетно-фіскальної децентралізації та вимог воєнного стану, що свідчить про актуальність дисертаційного дослідження та його вагоме значення для стратегічного цілепокладання господарського освоєння і монетизації рекреаційного потенціалу лісів України. Актуальність дисертаційного дослідження також підтверджується тим, що фундаментальні положення, прикладні пропозиції та висновки дисертації безпосередньо пов'язані з тематикою науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів і природокористування (НУБіП) України, а саме темою: «Розробити методичні

основи та інформаційне забезпечення оцінювання екосистемних функцій лісів природно-заповідного фонду Полісся України» (номер державної реєстрації 0119U100908), у межах якої авторкою сформовано авторський концепт формування системи еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування, розроблено порядок формування інституційного середовища розбудови мережі об'єктів лісової рекреаційної інфраструктури у багатолісних регіонах.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність. Ознайомлення з теоретико-методологічною та інституційною базою написання дисертації, отриманими на основі застосування широкого спектра методів наукового пізнання аналітико-оціночними характеристиками об'єкту дослідження та опублікованими за результатами досліджень науковими працями засвідчило високий рівень достовірності та обґрунтованості сформульованих Гюлтекін Оксаною Олександрівною нових для теорії і методології регулювання господарського освоєння рекреаційного потенціалу лісів положень, висновків та рекомендацій. Прикметною рисою проведеного дослідження є вдале поєднання здобувачкою загальнонаукових та спеціальних методів економічних досліджень, що дало можливість сформувати теоретико-інституційне підґрунтя становлення системи еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування на загальнонаціональному, місцевому та внутрішньо-корпоративному рівнях. Відображенням високого рівня обґрунтованості та достовірності отриманих у дисертації результатів є застосування здобувачкою тектологічного підходу до формування організаційної структури управління рекреаційним лісокористуванням на рівні територіальної громади та на рівні постійних лісокористувачів, що дало можливість повною мірою врахувати об'єктивні передумови залучення рекреаційного потенціалу лісів у відтворювальний процес, наслідки поглиблення децентралізації влади та корпоратизації державного лісового сектору України. Свідченням комплексності дослідження наявних природно-ресурсних передумов формування розгалуженої мережі об'єктів лісової рекреаційної інфраструктури є застосування територіального підходу для виявлення специфіки становлення інституту рекреаційного лісокористування у багатолісному регіоні, що у підсумку дало змогу виявити потенційні полюси монетизації рекреаційного потенціалу лісів у лісозабезпечених районах України. Достовірність отриманих здобувачкою результатів також підтверджується усестороннім опрацюванням на основі широкого спектра методів економічних досліджень статистичних та довідкових матеріалів Державного агентства лісових ресурсів України, ДП «Ліси України», Поліського регіонального офісу ДП «Ліси України», Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України, Державного агентства розвитку туризму України. Приведені міркування дають підстави стверджувати, що дисертація Гюлтекін Оксани Олександрівни є завершеним та самостійно

виконаним дослідженням, яке має вагоме значення як для теорії, так і для методології становлення комплексного механізму еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування в умовах поглиблення децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування. Отримані у дисертації результати є обґрунтованими та достовірними.

Новизна наукових досліджень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У дисертації Гюлтекін Оксани Олександрівни отримано ряд результатів теоретичного та прикладного спрямування, які відзначаються науковою новизною. Зокрема, здобувачка вперше у вітчизняній економіці природокористування сформувала модель еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування з урахуванням наслідків бюджетно-фіскальної децентралізації та вимог воєнного стану, що дає можливість використати переваги формування мережі укрупнених територіальних громад та врахувати виклики інклюзивної реабілітації постраждалих внаслідок російської збройної агресії українських громадян при формуванні дорожньої карти господарського освоєння рекреаційного потенціалу лісових біогеоценозів. Також здобувачкою на високому теоретико-методологічному рівні структуровано перспективну модель еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування. Згідно її підходу така модель охоплює еколого-лісівничу та фінансово-економічну складові, які відповідно містять комплекс методів, способів та інструментів регуляторного впливу на постійних та тимчасових лісокористувачів, а також на поведінку спеціалізованих рекреаційних підприємств, які користуються лісовими біогеоценозами задля надання певного переліку рекреаційних послуг. Певним внеском у вітчизняну економіку природокористування є такі елементи наукової новизни, які передбачають удосконалення ряду положень інституційного забезпечення організації рекреаційного лісокористування: концепт специфікації інституційних форм комерціалізації лісоресурсних активів рекреаційного призначення; науково-теоретичне підґрунтя верифікації комплексного синергетичного впливу рекреаційного лісокористування на місцевий господарський комплекс та лісові біогеоценози; методологічний інструментарій розроблення механізмів еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування. До переліку вагомих для сучасної теорії та практики управління лісовими ресурсами і монетизації екосистемних послуг лісів результатів слід віднести розроблені здобувачкою інституційно-програмні засади еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування та науково-методичні підходи до узагальнюючої оцінки результативності еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування, які передбачають детермінацію впливу фінансових та просторових характеристик господарського освоєння рекреаційного потенціалу лісів на рівень фактичного фінансування використання корисних властивостей лісових біогеоценозів для рекреаційних цілей. У цілому результати дисертаційного дослідження Гюлтекін Оксани Олександрівни,

які відзначаються науковою новизною, виступають інституційно-методологічним підґрунтям формування сучасної системи еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування з урахуванням наслідків децентралізації та воєнних і повоєнних викликів.

Практична цінність результатів дослідження. Результати дисертації Гюлтекін Оксани Олександрівни, які передбачають формування моделі еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування з урахуванням наслідків бюджетно-фіскальної децентралізації та вимог воєнного стану, розроблення механізму еколого-лісівничого регулювання рекреаційного навантаження на лісові біогеоценози та механізму еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування на рівні територіальної громади використані Волинською обласною радою при реалізації Програми розвитку інфраструктури у Волинській області на 2019–2022 роки (довідка № 322/51/2-24 від 08.03.2024 р.). Центральним лісовим офісом ДП «Ліси України» використовуються результати дисертації, що пов'язані з розробленням науково-методичних підходів до узагальнюючої оцінки результативності еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування, які передбачають детермінацію впливу фінансових та просторових характеристик господарського освоєння рекреаційного потенціалу лісів на рівень фактичного фінансування використання корисних властивостей лісових біогеоценозів для рекреаційних цілей (довідка № 81/22-2024 від 04.04.2024 р.). Обґрунтовані у дисертації інституційно-програмні засади еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування, які базуються на інформаційно-цифрових, еколого-ресурсних та інституційних передумовах програмного цілепокладання, використовуються у навчальному процесі Національного університету біоресурсів і природокористування України при підготовці лекційного матеріалу та плану семінарських занять з дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень». Також сформований механізм еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування на рівні територіальної громади використовується при формуванні лекційного матеріалу та змістовного наповнення практичних занять з навчальної дисципліни «Кадастри природних ресурсів» (акт від 07.04.2026 р.). В цілому практична цінність результатів дослідження визначається розробленням здобувачкою механізмів еколого-економічного забезпечення введення об'єктів лісогосподарської та лісоохоронної рекреаційної інфраструктури та моделі еколого-економічного забезпечення розвитку рекреаційного лісокористування на рівні територіальної громади.

Повнота висвітлення результатів дослідження у наукових публікаціях. Повнота висвітлення основних результатів дисертаційного дослідження Гюлтекін Оксани Олександрівни підтверджується публікацією 14 наукових праць, з яких 8 статей у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, та 6 тез доповідей на наукових та науково-практичних конференціях. Рівень наукових видань та системність

викладення матеріалів в опублікованих наукових працях відповідають нормативним вимогам МОН України щодо висвітлення результатів проведеного дослідження.

Оцінка змісту дисертації. Дисертація Гюлтекін Оксани Олександрівни складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 228 сторінок. Список використаних джерел налічує 169 найменувань. Структура та зміст дисертації повною мірою відповідають меті та завданням дисертаційного дослідження. У першому розділі розглянуто сутнісно-змістовні характеристики рекреаційного лісокористування як базового детермінанта комплексного освоєння лісоресурсного потенціалу та продукування екосистемних послуг лісу, ідентифіковано форми, методи та інструменти еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування, визначено умови інституціоналізації еколого-економічного впливу територіальних громад на суб'єкти рекреаційного лісокористування. Другий розділ охоплює виявлення ресурсно-екологічних, виробничо-технічних та фінансово-економічних передумов розвитку рекреаційного лісокористування, аналіз основних тенденцій еколого-економічного забезпечення введення об'єктів рекреаційного лісокористування в секторі державних та комунальних лісових господарств, оцінювання рівня ефективності еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування. У третьому розділі сформовано інституційно-програмні засади еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування з урахуванням децентралізаційних процесів, запропоновано механізми еколого-економічного забезпечення введення об'єктів лісогосподарської та лісоохоронної рекреаційної інфраструктури, а також розроблено модель еколого-економічного забезпечення розвитку рекреаційного лісокористування на рівні територіальної громади.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація Гюлтекін Оксани Олександрівни та наукові публікації здобувачки, в яких висвітлено результати проведеного дослідження, повною мірою відповідають вимогам дотримання академічної доброчесності і не містять фактів плагіату та інших порушень. Дисертація написана державною мовою, а її текст відповідає ключовим принципам наукової стилістики та академічного письма. Дисертація характеризується високим рівнем комплексності проведення дослідження, що дало можливість забезпечити необхідну упорядкованість та цілісність змістовного наповнення. Оформлення використаних літературних джерел та статистичних звітів і посилання на них у тексті дисертації здійснено відповідно до чинних вимог. Представлені у дисертації Гюлтекін Оксани Олександрівни положення, висновки і пропозиції відзначаються високим рівнем аргументованості та змістовною упорядкованістю.

Дискусійні положення та зауваження. Відзначаючи належний науковий рівень дисертаційного дослідження Гюлтекін Оксани Олександрівни, його теоретичну

обґрунтованість та прикладну спрямованість, водночас слід висловити окремі зауваження та рекомендації:

1. Повністю погоджуючись з твердженням Гюлтекін Оксани Олександрівни про те, що «рекреаційне лісокористування за нинішніх умов може виступити основним пріоритетом активізації сільського туризму і позитивним чином вплинути на соціально-економічне піднесення сільських територій» (с. 32), доцільно наголосити, що з точки зору покращення сутнісно-змістовного наповнення даного твердження здобувачці варто було б привести функціональні, секторальні та структурні виміри впливу рекреаційного лісокористування на зрушення у господарських комплексах сільської поселенської мережі.

2. Здобувачка на рис. 1.2 «Складові еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування в умовах децентралізаційних процесів» (с. 51) розглядає самозаліснені землі, а також малопродуктивні сільськогосподарські угіддя та неугіддя домогосподарств і громад як додатковий територіальний базис рекреаційного лісокористування. З огляду на це у тексті дисертації доцільно було б привести авторське бачення урізноманітнення набору інструментів економічного стимулювання громад та домогосподарств використовувати самозаліснені землі, малопродуктивні угіддя та неугіддя для розбудови мережі об'єктів лісової рекреаційної інфраструктури.

3. У табл. 2.1 «Основні лісогосподарські та фінансово-економічні показники діяльності підприємств ДАЛРУ у 2013–2024 роках» (с. 97–98) здобувачка приводить динаміку площі лісорозведення шляхом садіння і висівання лісу. Зокрема, у 2024 році порівняно з 2013 роком площа лісорозведення шляхом садіння і висівання лісу зменшилася на 7,8 тис. га або на 56,1 %. У контексті реалізації програми Президента України «Зелена країна» доцільно було б виокремити ключові чинники, які не дозволили повною мірою використати потенціал лісорозведення, оскільки саме за рахунок лісорозведення, тобто створення нових лісів, уможливорюється зростання рівня лісистості території країни в цілому.

4. У пункті 3.2 «Формування інституціонального середовища розроблення механізмів еколого-економічного забезпечення введення об'єктів рекреаційної лісогосподарської інфраструктури», на с. 161 здобувачка обґрунтовує «формальне та неформальне умонтування в систему лісівничих відносин інститутів-правил рекреаційного лісокористування, що сформує модернізовані системи наближеного до природи та соціального лісівництва». З точки зору сучасних інституційних теорій у дисертації варто було б показати сутнісну відмінність між формальним та неформальним умонтування інститутів-правил рекреаційного лісокористування в систему лісівничих відносин.

5. Здобувачка на рис. 3.3 «Формування моделі еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування на рівні територіальної громади» (с. 180) в переліку суб'єктів рекреаційного лісокористування виокремлює філії ДП «Ліси України» та комунальні лісові

господарства. Виходячи з наявних відмінностей організаційно-правових форм вказаних суб'єктів лісогосподарського підприємництва, бажано було б привести специфічні риси становлення інституту рекреаційного лісокористування у комунальному та державному лісовому секторі України.

Зазначені побажання та зауваження носять дискусійний характер, а також вказують на перспективні орієнтири подальших наукових досліджень в межах визначеної наукової проблематики і у підсумку не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Гюлтекін Оксани Олександрівни.

Загальний висновок. Дисертація Гюлтекін Оксани Олександрівни на тему: «Еколого-економічне забезпечення рекреаційного лісокористування в умовах децентралізації» є актуальним, своєчасним, самостійно виконаним та завершеним дослідженням. Теоретичні положення, результати аналізу та оцінювання, висновки і практичні рекомендації, отримані у дисертації, ґрунтуються на сформованому здобувачкою теоретико-інституційному підґрунті еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування, а також відзначаються методологічною значущістю та прикладною спрямованістю елементів наукової новизни. Структура та зміст дисертації свідчать про досягнення мети та вирішення поставлених завдань дослідження. Основні положення дисертації відображено в опублікованих наукових статтях і матеріалах конференцій відповідно до нормативних вимог та стандартів. Актуальність та своєчасність теми дисертації, обґрунтованість та достовірність викладених у ній положень, висновків і рекомендацій, вагомість наукової новизни для теорії та методології економіки природокористування, повнота викладення результатів дослідження в опублікованих наукових працях, відповідність спеціальності відповідають нормативним вимогам Міністерства освіти і науки України. Таким чином, дисертація на тему: «Еколого-економічне забезпечення рекреаційного лісокористування в умовах децентралізації» відповідає спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її авторка Гюлтекін Оксана Олександрівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент директор Інституту агроєкології і природокористування НААН, доктор економічних наук, професор, академік НААН Оксана ДРЕБОТ